

Páchateľ trestného činu a jeho motivácia

Anotácia: Otázky týkajúce sa páchatel'a sú imanentnou súčasťou tak trestného práva, ako aj kriminológie. Po rekodifikácii trestného práva sa táto téma stala aktuálnou pre viacerých odborníkov, pričom nejednotnosť názorov odborníkov z oblasti právnej i psychologickéj vytvára priestor na konštruktívne diskusie o tom, čo je správne. Zákonodarca znížením vekovej hranice trestnej zodpovednosti reagoval na súčasný stav mládeže, ktorá dospieva oveľa rýchlejšie. Kriminológia ako empirická veda by mala poukazovať na zistené nedostatky v legislatíve, pretože práve táto samostatná spoločenská veda sumarizuje poznatky trestného práva hmotného, procesného, kriminalistiky atď. Článok predstavuje stručný exkurz do problematiky páchatel'a upravenej v trestnom práve a poukazuje z hľadiska kriminológie na zistené poznatky o páchatel'ovi, typológii páchatel'a, o jeho osobnosti a motíve trestného činu.

Kľúčové slová: páchatel', recidíva, typológia páchatel'ov, osobnosť a motivácia páchatel'a, motív trestného činu.

Jedna z podstatných zmien Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. v znení zákona č. 650/2005 Z. z. oproti predchádzajúcemu Trestnému zákonu č. 140/1961 Z. z. nastala v trestnej zodpovednosti páchatel'a, ktorou sa znížila trestná zodpovednosť z pätnásteho na štrnásť rok veku páchatel'a. Páchateľ je teda trestne zodpovedný, ak v čase páchania skutku dovŕšil štrnásť rok svojho veku. Odchýlkou je trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 201, kde sa za trestne zodpovedného považuje páchatel', ktorý v čase spáchania skutku dovŕšil pätnásť rok svojho veku. Hlavným dôvodom zníženia vekovej hranice trestnej zodpovednosti z pätnásť na štrnásť rokov je, že dnešná mládež dospieva rýchlejšie, čo je výsledkom životného štýlu, vyššou úrovňou vzdelania, väčším prístupom k informáciám. Taktiež má vyjadriť najmä súčasnú disproporciu v akcelerácii dospievania mládeže, pretože kriminalita mládeže predstavuje významný kriminogénny faktor, ktorý negatívne ovplyvňuje celkový stav a vývoj kriminality v Slovenskej republike.¹ Dôvodová správa k Trestnému zákonu poukazuje na vyjadrenia psychológa Hansa Jurgena Eysencka, ktorý tvrdí, že násilie na školách a zvýšenie kriminality mladistvých je výsledkom zlyhania rodičov, učiteľov a v neposlednom rade i štátu. Až pod vplyvom trestu a odmeny sa dieťa začlení do rodiny a neskôr i do spoločnosti. Ďalej tvrdí, že po začiatočnom odmietaní jeho názorov psychiatrami sa dnes jeho metódy začínajú udomáčňovať v mnohých krajinách.² Dôvodová správa k Trestnému zákonu obsahuje i odôvodnenie, že trestná zodpovednosť fyzických osôb bola znížená z 15 na 14 rokov aj na základe kriminologických poznatkov. Autor článku sa domnieva, že toto tvrdenie v dôvodovej správe je zavádzajúce, pretože od roku 1993 Kriminologický ústav na území Slovenskej republiky neexistuje. Inštitút pre kriminológiu a sociálnu prevenciu v Prahe nemal (od roku 1993) a doteraz nemá pôsobnosť na území Slovenskej republiky. V súčasnosti existuje návrh na zriadenie podobného inštitútu na Slovensku, avšak stáva sa tak až po viac ako 15 rokoch.

Páchateľ trestného činu môže mať podľa Trestného poriadku rôzne postavenie. Trestný poriadok rozlišuje *podozrivého, obvineného, obžalovaného a odsúdeného*:

- a) Podozrivým je osoba, ktorá môže byť, alebo ktorá bola zadržaná ako osoba podozrivá zo spáchania trestného činu, pričom musia byť splnené podmienky uvedené v ustanovení § 85 Trestného poriadku ods. 1 a 2,
- b) Obvineným je osoba, voči ktorej bolo vydané uznesenie o vznesení obvinenia (§ 33, 206 Trestného poriadku),

¹ BALÁŽ, P. *Trestné právo hmotné*. Bratislava : Typi Universitatis Tymaviensis, VEDA, 2005. s. 69.

² Dôvodová správa k Trestnému zákonu č. 300/2005 Z. z. v znení zákona č. 650/2005 Z. z.

- c) Obžalovaným je obvinený po nariadení hlavného pojednávania samosudcom alebo predsedom senátu (§ 10 ods. 12 Trestného poriadku),
- d) Odsúdeným je ten, proti komu bol vydaný odsudzujúci rozsudok, ktorý už nadobudol právoplatnosť (§10 ods. 13 Trestného poriadku).
Pokiaľ z povahy veci nevyplýva niečo iné, obvineným sa rozumie obžalovaný aj odsúdený (§ 10 ods. 11 Trestného poriadku).

Trestné právo podáva užšie vymedzenie pojmu *páchateľ'a*. Podľa § 19 ods. 1 Trestného zákona je páchatel'om trestného činu ten, kto spáchal trestný čin sám (t. j. ten, kto bezprostredne spáchal trestný čin). Páchatel'om môže byť aj osoba, ktorá spáchala trestný čin, pričom nie je trestne zodpovedná (osoba mladšia ako 14 r., osoba nepričetná). Avšak trestne zodpovedným páchatel'om je fyzická osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila 14 rokov svojho veku a je pričetná. V niektorých prípadoch sa i osoby mladšie ako 14 rokov dopúšťajú činov inak trestných, a preto ich treba určitým spôsobom riešiť, a to obligatórne alebo fakultatívne uložením ochrannej výchovy v občianskoprávnom konaní na základe podmienok ustanovených v § 105 Trestného zákona. Fyzickou osobou je každý človek od svojho narodenia až do smrti. Fyzickosť sa tu zdôrazňuje preto, lebo náš právny poriadok dosiaľ nepozná trestnú zodpovednosť právnických osôb, ako je upravená v niektorých iných štátoch. Navrhovaná právna úprava v Slovenskej republike vychádzala z identifikačnej teórie, t.j. právnickú osobu možno trestne stíhať len za konanie jej orgánov alebo zástupcov. Zvládneho návrhu zákona bola aj napriek enormnej snahe Ministerstva spravodlivosti SR (ako už autor spomínal) vypustená trestná zodpovednosť právnických osôb.

Páchatel'om je aj osoba, ktorá na spáchanie trestného činu využije inú osobu, ktorá koná nezavinene, alebo nepričetnú osobu alebo osobu, ktorá nie je trestne zodpovedná, alebo ktorá koná v omyle. Páchatel' musí vykonať činnosť (konanie alebo opomenutie), ktorá je uvedená v skutkovej podstate trestného činu. Pokiaľ však Trestný zákon pre spáchanie niektorých trestných činov požaduje osobitnú vlastnosť, spôsobilosť alebo postavenie, páchatel'om takéhoto trestného činu môže byť len osoba, ktorá má požadovanú vlastnosť, spôsobilosť alebo postavenie. Osoba, ktorá tieto náležitosti nespĺňa, môže byť len účastníkom na tomto trestnom čine. Nepriamy páchatel' je ten, kto na spáchanie trestného činu použije inú osobu, ktorá sa takto v rukách páchatel'a stáva živým nástrojom. Ak sa páchatel' na tom istom trestnom čine podieľal aj ako účastník, použije sa len ustanovenie o páchatel'stve. Účastníctvo sa v tomto prípade môže hodnotiť ako:

- všeobecná prít'azujúca okolnosť,
- okolnosť podmieňujúca použitie vyššej trestnej sadzby.³

Kriminológia pod pojmom *páchateľ'* rozumie nielen osoby, ktoré sa dopustili činu, ktorý trestný zákon kvalifikuje ako trestný, ale i niektoré osoby, ktoré orgány činné v trestnom konaní trestne nestíhajú. Skúmať, kto je páchatel'om, ako sa pozná, ktoré pohnútky určujú jeho konanie, ako sa s ním účelne a primerane zaobchádza, ako sa privádza späť do spoločnosti, je od prvopočiatku jedna z najprvoradejších úloh kriminologickej vedy. Aj keď od týchto čias došlo k značným zmenám v trestnom práve a justícii, otázka kto je zločinec, zostáva.⁴ V zornom uhle kriminologickej vedy sú aj potenciálni páchatelia, osoby po výkone trestu, ale aj tí, ktorí patria do oblastí sociálnej patológie, kde sa okrem kriminality

³ SAMÁŠ, O., STIFFEL, H., TOMAN, P. *Trestný zákon – stručný komentár*. Bratislava: Iura edition, 2006. s. 50.

⁴ KAISER, G. *Kriminologie*. Praha: C. H. Beck, 1994. s. 153-154.

zaradujú návykové formy správania napr. alkoholizmus, suicídia, prostitúcia.⁵ Tieto formy správania je možné označiť ako negatívne spoločenské javy.

Recidívu (spättnosť) možno v súvislosti s páchatelom trestného činu vysvetliť z troch hľadísk :

V zmysle *trestného práva* sa recidívou rozumie prípad, ak ten istý páchatel spácha ďalší trestný čin po tom, čo bol právoplatne odsúdený za iný trestný čin.

Kriminologické poňatie recidívy oproti tomu vyjadruje opätovné spáchanie trestného činu bez ohľadu na to, či páchatel bol za predchádzajúci trestný čin (trestné činy) odsúdený, resp. trestne stíhaný.

Zpenologického hľadiska je pojem recidívy naplnený vtedy, keď je odsúdený najmenej druhýkrát vo výkone trestu odňatia slobody.⁶

Konanie recidivistu zvyšuje nebezpečnosť trestného činu pre spoločnosť, a tým aj jeho trestnú zodpovednosť, keďže jeho predchádzajúce odsúdenie a resocializácia nemala výchovný účinok.

Formálnou náležitosťou recidívy je predchádzajúce odsúdenie páchatel'a súdom za trestný čin. Ak o takomto predchádzajúcom odsúdení platí zákonná fikcia, že sa na páchatel'a hľadí, akoby nebol odsúdený alebo predchádzajúce odsúdenie bolo zahladené výrokom súdu, nemôže ísť o recidívu v zmysle § 37 písm. m) Trestného zákona.

Pri hodnotení recidívy z hľadiska možnosti nápravy páchatel'a trestného činu treba prihliadať na povahu predchádzajúcej trestnej činnosti, dĺžku času od posledného potrestania, resp. odsúdenia (pokiaľ k výkonu trestu nedošlo do času spáchania ďalšieho trestného činu), na celkový rozsah života páchatel'a na pohnútku jeho ďalšieho trestného činu, najmä z hľadiska, či spáchanie ďalšieho trestného činu nebolo ovplyvnené tými istými pohnútkami ako spáchanie predchádzajúcich trestných činov. Pre hodnotenie dĺžky času od posledného odsúdenia páchatel'a sa nedá určiť všeobecne platná, presne vymedzená dĺžka času, pretože dĺžka procesu prevýchovy je u rôznych páchatel'ov rozdielna a závisí od mnohých odlišných okolností.⁷ Medzi páchatel'mi trestných činov, hlavne ak ide o recidivistov, je značné percento tzv. psychopatov. Sú to osoby, o ktorých sa nedá povedať, že sú duševne choré, nemožno ich však považovať z hľadiska normy ani za duševne zdravé, lebo sa nápadne odlišujú od ostatných ľudí určitej spoločnosti.

Na základe **typológie páchatel'ov** trestných činov možno rozčleniť páchatel'ov podľa určitých kritérií, znakov, alebo súboru znakov do skupín. V kriminológii sa najčastejšie stretávame s nasledujúcimi typológiami páchatel'ov:

Medzi typológie vychádzajúce predovšetkým z *biologických aspektov* osobnosti patria okrem iného teórie tzv. kriminálnej antropológie, teórie fyziognomické a frenologické (založené na meraní lebky). Patrí sem i **Lombrosova teória o tzv. rodenom zločincovi**. Najznámejšie v tejto rade sú typológie, ktoré predpokladajú úzku väzbu medzi telesným typom a osobnostnými charakteristikami vrátane ich dedičnej podmienenosti a delikventným správaním. Typickým príkladom je konštitučná teória nemeckého psychiatra **E. Kretschmera**.

Typológie zdôrazňujúce *sociologické aspekty* vychádzajú zo skúmania sociálneho prostredia páchatel'a, procesu sociálneho učenia, hodnotovej orientácie páchatel'a a jeho sociálneho začlenenia. Podiel typológií tohto druhu sa v súlade s rozvojom sociológie stále zvyšuje. Sociológia sa pri štúdiu osobnosti páchatel'a zaujíma predovšetkým o analýzu sociálneho prostredia, spoločenských podmienok, ktoré na páchatel'a pôsobili. Podľa **Sutherlandovej teórie diferencovaného združovania**, ktorá sa zameriava na spoločenské vzťahy, najmä na ich početnosť, intenzitu a význam združovania, sa človek zločincom nerodí,

⁵ TURAYOVÁ, Y. *Vybrané kapitoly z kriminológie*. Bratislava : Univerzita Komeného v Bratislave, 2005. s. 52.

⁶ ZAPLETAL, J. – NOVOTNÝ, O. *Kriminologie*. Praha : Eurolex Bohemia, 2001. s. 118.

⁷ R 15/1965.

ale kriminálne správanie je výsledkom sociálneho učenia. Chápe delikt ako normálne naučené správanie osôb, ktoré boli v kontakte prevažne so zločineckými vzormi. Podľa neho sú páchatelia vo väčšine prípadov normálni, duševne zdraví jedinci. **G. Tarde** tvrdí, že človek má podľa *zákona nápodoby* tendenciu asimilovať sa v sociálnej skupine a nekriticky preberať vzorky správania. Podľa **Durkheima** majú kolektívne sklony, spôsoby myslenia a správania donucujúci účinok na správanie člena skupiny.⁸ Na Durkheima nadväzuje Severoameričan **R. K. Merton**, ktorý redefinuje pojem anómia. Autor článku je toho názoru, že medzi exogénne faktory, ktoré vplyvajú na jedinca (z hľadiska výchovného a vzdelávacieho) patria najmä: rodina, škola, rovesnícke skupiny a pracovisko.

Kriminologické typológie vychádzajú predovšetkým z *psychologických aspektov* osobnosti, ktoré sú závislé od úrovne spracovania poznatkov psychológie osobnosti, klinickej psychológie, psychopatológie a psychiatrie. Typológie vychádzajúce z psychologických aspektov osobnosti opisujú osobnosť páchatel'a prostredníctvom zložiek, dimenzií, faktorov, ktoré tvoria štruktúru osobnosti. Obvykle to sú: schopnosti vrátane inteligencie, charakter v zmysle „individuálnych zvláštností človeka“, alebo v zmysle „morálneho charakteru“, temperament, vlastnosti, motivácia, postoje, záujmy, psychické zvláštnosti. Osobnosť páchatel'a sa však nechápe ako pevná štruktúra určitých vlastností a schopností v čase relatívne nemenných, ale ako dynamicky sa vyvíjajúci stav určitej špecifickej štruktúry, ktorý je ovplyvňovaný vnútornými a vonkajšími faktormi. **H. J. Eysenck** predpokladá vo svojej *teórii podmienovania a učenia*, že efekt učenia jednotlivca je v rozhodujúcej miere podmienený jeho dimenziami osobnosti.

V rámci tejto typológie vychádza kriminológia i z koncepcie *oligofrénného páchatel'a* (slabomyselný jedinec), ktorý je náchylný k páchaniu trestných činov. Ide o mentálne defektného jedinca, pričom oligofrénia predstavuje dedičnú zložku charakteru. Dopúšťa sa trestných činov, pretože nie je schopný pochopiť, čo je dobré a čo zlé. Ide najmä o násilné a sexuálne trestné činy. Nemôže predvídať dôsledky svojho správania, a preto nemôže byť zastrašený trestom. Je zvýšene sugestibilný, ľahšie reaguje na zločinecké vodcovstvo inteligentnejších osôb.

Patria sem i teórie, ktoré hľadajú na páchatel'a ako na *psychopata*. S týmto typom páchatel'a sa stretávame najmä pri recidíve. Pre psychopatického páchatel'a je charakteristické impulzívne hľadanie vzrušenia, manipulatívne správanie, necitlivosť, egocentrizmus, extrémna nezodpovednosť, emocionálna plytkosť, neschopnosť odložiť popud, nemá výčitky svedomia ani pocit viny. Je potrebné poznamenať, že psychopatický páchatel' nie je slabomyselný a môže mať i vysoké IQ.

Podľa austrálskeho kriminológa **Johna Braithwaita** (ďalej len „Braithwaite“) kľúčom ku kontrole spáchania trestného činu je prítomnosť hanby či zahanbenia za kriminálne činy, zafixované v kultúre konkrétnej spoločnosti (komunity) a využívanie zahanbenia v procese reintegrácie páchatel'ov trestných činov. Krajiny (komunity), ktoré vykazujú nižšiu mieru kriminality sú tie, ktoré sa podľa Braithwaita za spáchanie trestných činov hanbia presvedčivo a rozvážne. Medzi mnohých jednotlivcov, ktorí sa uchylujú k trestnej činnosti, patria aj tí, ktorí sa nehanbia za spáchanie trestného činu a nemajú žiadne výčitky svedomia. Braithwaite však nepopisuje konkrétne spáchanie trestného činu, ale skôr sa zameriava na jav, čo v preklade znamená spraviť niečo zlé (z anglického slova „wrongdoing“), t. j. zlo v spoločnosti, ako negatívny spoločenský jav, ktorý ju ničí. Upozorňuje pritom, že hanba môže byť aplikovaná aj nerozumne, oneskorujúco a v tomto prípade nebude mať potrebný účinok. Preto sa jeho teória snaží špecifikovať druhy hanby, ktoré viac spôsobujú ujmu, ako chránia pred trestným činom.

---

⁸ ZAPLETAL, J., NOVOTNÝ, O. *Kriminologie*. Praha : Eurolex Bohemia, 2001. s. 108 - 109.

Poznatky o *osobnosti páchatel'a* vychádzajú zo základného predpokladu, že delikventné správanie je dôsledkom všeobecných a relatívne trvalých behaviorálnych dispozícií páchatel'a (Lösl – 1983). Koreláty delikvencie sú rôzne: somatické, sociálne a psychologické, napr. impulzivnosť, frustrácia, zvýšená agresivita, oslabené pocity viny, intelekt a pod.

V kriminologickej literatúre sú vyjadrené rôzne názory o štruktúre kriminologickej charakteristiky osobnosti človeka. K spoločensko-demografickým ukazovateľom patria:

- pohlavie,
- vek,
- sociálny stav,
- rodinný stav,
- záujmy,
- či osoba žije v meste alebo na vidieku, v obci určitého druhu,
- materiálne a bytové podmienky.⁹

Ukazovateľom a kritériom mravných vlastností osobnosti je konanie individua, jeho celá životná sociálna prax. Všeobecná hodnotová orientácia väčšiny osôb, ktoré spáchali trestný čin, odhaľuje zmeny a deformácie rozličného charakteru a intenzity, od medzier v hodnotovom systéme, cez jeho poruchy, až po obširnejší komplex. Páchatel'om pri uskutočňovaní trestnej činnosti chýba menšia zdržanlivosť, rýchla reakcia na vzniknuté želanie, konfliktnosť, prehnaná sebadôvera, pocit nezodpovednosti a pod. Zvláštnosti, ktoré charakterizujú osobnosť páchatel'a, sú vzájomne prepojené a od seba závislé. Spojené podmienky života jednotlivca v známej miere určujú jeho sociálne funkcie a spolupôsobia pri formovaní a rozvoji mravných vlastností a psychických zvláštností osobnosti.¹⁰

Kriminologické poznatky sa dajú využiť rôznymi spôsobmi, pokiaľ nie sú aplikované dogmaticky, ale konštruktívne. Aj napriek určitým pochybnostiam nemožno tieto poznatky bagatelizovať, pretože sú dobrým základom poznania trestného činu a páchatel'a. Z uvedeného možno povedať, že sú aj dobrým základom hľadania účinných preventívnych opatrení. Esenciálnym cieľom kriminológie ako empirickej vedy je podľa názoru autora najmä vytvorenie účinného preventívneho systému, i. e. trestnej politiky.

Vymedzením *motívu trestného činu* sa zaoberá veľa právnikov, psychológov a filozofov, pričom každý ho skúma zo svojho uhla pohľadu. Motív nám najlepšie pomáha pochopiť podstatu a zmysel trestného činu a kým staršia psychológia a odvodené aj jurisprudencia spájali obsah motívu s vôľou, modernejšia psychológia upúšťa od spojitosti motívu a vôle.¹¹

Na pochopenie motivácie páchatel'a pri spáchaní určitého činu musíme poznať osobnosť dotyčného človeka. Pri rozobraní trestného činu je možné, že pre vyvolanie určitého činu (konania) má väčší význam osobnosť páchatel'a, inokedy prevažujú vonkajšie okolnosti. Do vonkajších okolností, ktoré ovplyvňujú páchatel'a určitého konania, patria rôzne záťažové situácie. Medzi základné typy záťažových situácií sú všeobecne považované: frustrácia, deprivácia, konflikt, stres.

Špecifickou ľudskou charakteristikou motivácie je voluntarizácia. Tento pojem predstavuje zapojenie vôle do motivačných dejov, najmä morálnych. Esenciálnym

⁹ MADLIAK, J. a kol. d. c. v pozn. č. 1. s. 136 – 137.

¹⁰ MADLIAK, J. *Kriminológia*, 1. vydanie. Košice: ATOM computers, 1998. s. 132 – 133.

¹¹ HATALA, V. *Motív a trestný čin*. Bratislava: Iura edition, 2003. s. 15.

predpokladom voluntarizácie je rozvoj poznania a vznik vyšších foriem citov. Voluntarizácia motivácie sa prejavuje najmä uvažovaním o prostriedkoch, ktoré môžu byť použité pri dosahovaní cieľa a uvažovaním o následkoch konania pri osobných i nadosobných hľadiskách.

Je dôležité vymedzenie motívu, resp. čo môže byť motívom. Motív chápeme ako činiteľ, ktorý zvyšuje intenzitu výkonu a správania vôbec, zasobuje subjekt (človeka) dostatočným množstvom energie potrebnej na výkon, je to energizačný činiteľ. Motív je však aj činiteľ, ktorý určuje smer či obsah správania ako dosahovania istého cieľa, to znamená, že je aj regulačným činiteľom.¹² V podstate pod pojmom motív rozumieme to, čo niekoho podnecuje k činnosti alebo to, čo potvrdzuje a dáva smer činnosti, ktorá aktivizovala danú osobu; napr. chlapec sa dobre učí, aby sa stal právnikom alebo policajtom atď. Profesor Dianiška zdôrazňuje, že rozlišujeme vedomé a nevedomé motívy. Vedomé motívy sú tie, ktoré si človek zreteľne uvedomuje ako pohánky svojho správania. Nevedomé motívy sú tie, ktorých si človek nie je vedomý, alebo si ich neuvedomuje úplne.¹³

Motívom je to, čo človeka aktivizuje k činnosti, t. j. určuje jeho cieľ. Nie vždy si však musíme motív uvedomovať. Vôľa sama osebe je psychickým ekvivalentom úmyselného a cieľavedomého správania. Skladá sa zo 4 častí:

- Uvedomenie si pohánky. Snahový impulz – potreba sa dostáva do vedomia, vytvára subjektívny zážitok chcenia a začína vyvolávať psychickú činnosť a konanie.
- Posúdenie rozhodovania. Ku každému motívu existujú alternatívy a človek stojí pred voľbou. Pri pôsobení relatívne dvoch silných motívov dochádza ku konfliktu.
- Fáza rozhodnutia. Je výsledkom boja motívov a výberom alternatívy, pričom už obsahuje uvedomenie si akcie.
- Realizácia rozhodnutia. Samotné správanie sa – vôľový akt.¹⁴

Pluralita motívov je jedným z východísk tvorby pojmu *motivácia*. Motiváciou sa rozumie najmä pluralita príčinného javu a vzájomné pôsobenie prvkov vnútri tohto javu, kým motívom sa rozumie individuálny člen tohto príčinného súboru, ktorý je zo súboru vyabstrahovaný a umelo izolovaný pre jeho dôsledok. Autor sa domnieva, že pod pojmom motivácia možno rozumieť celý proces vzniku, vývinu a pôsobenie motívov.

Nespokojnosť s aktuálnym stavom je základným princípom a nevyhnutnou súčasťou sily ľudstva a jeho vývinu. Človek mení svet i seba a zmena je imanentným prvkom vývinového pohybu. Nespokojnosť, ktorá je vlastná človeku, je základom motívu činnosti i motívu trestnej činnosti, ktorá nie je ničím iným iba určitým spôsobom kvalifikovaným fenoménom spoločnosti. Motív je nielen imanentnou súčasťou človeka, ale aj základným impulzom k sebarealizovaniu, ktorý je nevyhnutnosťou pre jeho vývin a je pre človeka najvlastnejší, lebo je súčasťou a nevyhnutnosťou jeho podstaty. Motív je stav subjektívnej nespokojnosti človeka so statusom quo okolo neho a v ňom. Človek je nespokojný so situáciou okolo seba a v sebe vzhľadom na seba, je nespokojný so svojím spoločenským postavením, svojím zovňajškom, svojím majetkom, so stavom spoločenských a interpersonálnych vzťahov, v ktorých je on bezprostredným alebo vzdialenejším účastníkom. Taktiež je nespokojný s vývinom a výsledkami svojho života, so svojou prácou, ktorá ho neuspokojuje, atď. Potvrdením toho, že motív je stav subjektívnej nespokojnosti s tým, čo je, je okrem iného aj známa skutočnosť, že človek to, čo práve má, považuje za samozrejmé, a preto si to aj cení spravidla málo a túži za tým, čo ešte nemá alebo čo mal

¹² BOROŠ, J. *Základy sociálnej psychológie*. Bratislava : IRIS, 2001. s. 97.

¹³ DIANIŠKA, G. *Sociálna psychológia a právnik*. Bratislava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, VEDA, 2006. s. 55.

¹⁴ HERETÍK, A. *Základy forennej psychológie*. Bratislava : SPN, 1994. s. 67.

a stratil. Nespokojnosť je teda výsledkom subjektívneho a individuálneho pociťovania, poznávania a hodnotenia status quo. Subjektívna nespokojnosť s niečím, čo je, už sama osebe znamená subjektívny nedostatok a potrebu niečoho iného, niečoho, čo práve alebo ešte nie je.¹⁵

Motivácia prebieha ako čiastočne uvedomované a čiastočne neuvedomované vnútorné dianie. V tomto vnútornom dianí vzájomne súperia dva zdroje hybných síl. Sú to *motívy* a *incetívy*.¹⁶ Motívy sú vnútorné pohnútky ku konaniu. Motívom sú napríklad city, záujmy a predstavy. Incetívy predstavujú vonkajšie stimuly, ktoré podporujú jedinca v konaní. Vonkajší motív sa viac-menej zhodne označuje ako nabádanie, resp. podnet.

K štruktúre teórie motívu patrí aj členenie motívov na *vedomé* a *nevedomé* podľa toho, či a v akej miere si človek uvedomuje svoje potreby a spôsob, akým môže dosiahnuť cieľ, a tak uspokojiť potrebu. Psychoanalýza vykladá vzťah medzi vedomými a nevedomými motívmi ako antagonistický a vychádza z priority nevedomých motívov, ktoré determinujú vedomé motívy, a tým ovláda aj človeka.

MOTÍV AKO POHNÚTKA Z TRESTNOPRÁVNEHO HĽADISKA

Podľa § 140 Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. v znení zákona č. 650/2005 Z. z. sa osobitným motívom (pohnútkou) rozumie spáchanie trestného činu:

- a) na objednávku (o spáchanie trestného činu na objednávku ide vtedy, ak páchateľ spácha trestný čin na základe objednávky, ktorá je určená vopred neurčenému okruhu osôb),
- b) z pomsty (osobitným motívom páchatel'a je pomsta ako reakcia páchatel'a na nejakú udalosť alebo okolnosť súvisiacu priamo s obeťou),
- c) v úmysle zakryť alebo uľahčiť iný trestný čin (ide o prípady, keď osobný motív na spáchanie trestnej činnosti súvisí so spáchaním alebo páchaním iného trestného činu),
- d) z národnostnej, etnickej alebo rasovej nenávisti alebo nenávisti z dôvodu farby pleti (nenávisť možno charakterizovať ako najvyššiu formu negativistického postoja jednej osoby k druhej osobe alebo k druhým osobám. Nižšou formou nenávisti je napr. nepriateľstvo, ktoré nemusí zahŕňať znaky nenávisti),
- e) so sexuálnym motívom (sexuálny motív spočíva v snahe: ukojiť alebo ukájať pohlavný pud, vyvolať intenzívnejšie sexuálne vzrušenie).¹⁷

Pohnútkou môže byť:

- a) príťažujúcou okolnosťou [§ 37 písm. a), b), c) Trestného zákona],
- b) poľahčujúcou okolnosťou [§ 36 písm. a) Trestného zákona].

Motív (pohnútkou) je v trestnom práve spravidla fakultatívnym znakom, ale v niektorých prípadoch môže byť aj obligatórnym znakom skutkovej podstaty trestného činu. Je to určitý vnútorný osobný zámer (motivácia) páchatel'a, teda to, „čo ho naviedlo na spáchanie trestného činu“. Pohnútkou má značný význam ako kritérium na správne posúdenie závažnosti konania a taktiež môže byť okolnosťou poľahčujúcou i príťažujúcou, okolnosťou na zvýšenie alebo zníženie trestnej sadzby pri kvalifikovaných, resp. privilegovaných skutkových podstatách.

¹⁵ HATALA, V. *Motív a trestný čin*. Bratislava : Iura edition, 2003. s. 24.

¹⁶ ČIRTKOVÁ, E. *Základy forenzní psychologie*. Praha : Policajní akademie České republiky, 1994. s. 84.

¹⁷ SAMÁŠ, O., STIFFEL, H., TOMAN, P. *Trestný zákon – stručný komentár*. Bratislava : Iura edition, 2006. s. 300 –302.

Motív (pohnútka) trestného činu je par excellence súčasťou subjektívnej stránky trestného činu. Podľa toho, čo ich spája a čo rozdeľuje, možno staršie definície trestného činu rozdeliť približne do nasledovných skupín:

- poňatie motívu z prvkov poznania – ako predstavy účelu alebo zmeny vo vonkajšom svete,
- poňatie motívu z prvkov poznania a pocitov – ako predstavy očakávaného vnemu, spojenej s pocitom príjemnosti z výsledku, ktorý sa má činom dosiahnuť,
- poňatie motívu ako pudu, resp. ako vzájomné pôsobenie pudov a predstáv,
- poňatie motívu ako impulzu, resp. dôvodu pôsobenia vôle,
- poňatie motívu ako výsledku pôsobenia širšieho komplexu komponentov.¹⁸

Trestné právo pokladá za páchatel'a len fyzickú osobu, ktorá spáchala trestný čin sama. Širšie poňatie páchatel'a ponúka kriminológia, ktorej predmetom záujmu sú aj potenciálni páchatelia trestných činov. Isto vieme, že individuálnu trestnú zodpovednosť sa nedarí uplatniť až do konca a potrestať konkrétneho páchatel'a trestného činu. Taktiež sa ukazuje, že majetkové sankcie, ktoré sú voči nim ukladané, sú neúčinné pre ich nesolventnosť. Stále častejšie je možné stretnúť sa s javom, že nikto nezodpovedá za nič. Autor článku je toho názoru, že najväčší vplyv na páchatel'a trestného činu má sociálne prostredie, v ktorom páchatel' vyrastá. Z uvedených aspektov (biologických, sociologických a psychologických), ktoré ovplyvňujú správanie jedinca, sa autor článku prikláňa najmä k sociologickým aspektom. Stotožňuje sa s teóriou Sutherlanda (teória diferencovaného združovania), a to v takom kontexte, že prostredie, v ktorom jedinec vyrastá, významným spôsobom ovplyvňuje jeho správanie. Multidisciplinárnosť kriminológie zdôrazňuje taktiež modernejšia kriminologická teória reintegrovaného zahanbenia. Táto teória sa stáva akousi oporou súčasných alternatívnych trestov vymedzených v Trestnom zákone, ktoré sa na Slovensku (v porovnaní so zahraničím) ukladajú v podstatne menšom pomere.

Pri vymedzení pojmu páchatel' je dôležité zamerať sa na osobnosť páchatel'a trestného činu a motiváciu, ktorá ho vedie k jeho spáchaniu. Tieto znaky sú dôležitým atribútom pri určovaní druhu trestu a jeho výmery, na ktoré (okrem iných, t. j. spôsob spáchania činu, jeho následky, zavinenie, prít'azujúce a poľahčujúce okolnosti atď.) prihliada súd (§ 34 ods. 4 Trestného zákona č. 300/2005 Z. z.). Podľa názoru autora článku, prevláda nad znakmi jeden z nich, a to motív trestného činu. Možno majú niektorí čitatelia iný názor, ale v danom kontexte autor odkazuje nielen na spomínané ustanovenie § 34 ods. 4 Trestného zákona, ale taktiež na § 10 ods. 2 Trestného zákona. Z trestnoprávneho hľadiska je motív, resp. pohnútka dôležitým znakom skutkovej podstaty trestného činu. Môže ovplyvniť nielen skutkovú podstatu trestného činu z hľadiska závažnosti následkov (základná alebo kvalifikovaná skutková podstata trestného činu), ale i samotnú výšku trestu, ak prevažuje pomer prít'azujúcich okolností (§ 38 ods. 4 Trestného zákona). Autor článku sa domnieva, že motív predstavuje nielen podnet, prečo chcel páchatel' spáchať trestný čin, ale obsahuje i dôvod spáchania trestného činu. Pochopenie motívu, jeho podstaty a zároveň osobnosti páchatel'a sú dôležitými okolnosťami, ktoré majú podstatný význam pre určenie toho, či ide o priestupok alebo trestný čin. V neposlednom rade motív môže do značnej miery ovplyvniť výšku trestu ukladanú súdom.

---

¹⁸ HATALA, V. *Motív a trestný čin*. Bratislava : Iura edition, 2003. s. 13.

Literatúra

- BALÁŽ, P. *Trestné právo hmotné*. Bratislava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, VEDA, 2005. ISBN 80-224-0876-X.
- BOROŠ, J. *Základy sociálnej psychológie*. Bratislava : IRIS, 2001. ISBN 80-89018-20-3.
- ČIRTKOVÁ, L. *Základy forenzní psychologie*. Praha : Policejní akademie České republiky, 1994.
- DIANIŠKA, G. *Sociálna psychológia a právnik*. Bratislava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, VEDA, 2006. ISBN 978-80-8082-112-8.
- HATALA, V. *Motív a trestný čin*. Bratislava : Iura edition, 2003. ISBN 80-89047-69-6.
- HERETÍK, A. *Základy forenznej psychológie*. Bratislava : SPN, 1994. ISBN 80-08-01870-4.
- KAISER, G. *Kriminologie*. Praha : C. H. Beck, 1994. ISBN 80-7179-002-8.
- MADLIAK, J. *Kriminológia*, 1. vydanie. Košice : ATOM computers, 1998.
- SAMAŠ, O., STIFFEL, H., TOMAN, P. *Trestný zákon – stručný komentár*. Bratislava : Iura edition, 2006. ISBN 80-8078-078-1.
- TURAYOVÁ, Y. *Vybrané kapitoly z kriminológie*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2005. ISBN 80-7160-196-9.
- ZAPLETAL, J., NOVOTNÝ, O. *Kriminologie*, Praha : Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-08-4.

Legislatívne dokumenty (zákony a vyhlášky)

Dôvodová správa k Trestnému zákonu č. 300/2005 Z. z. v znení zákona č. 650/2005 Z. z.

Key words: offender, recidivation, typology of offenders, personality and motivation of offender, motive of commit crime.

Resume

Criminology as an individual science explores findings considering criminal offences, inducements and conditions of its formation, characteristics of offender, relationship between offender and victim, state, structure and dynamics of criminality, an importance of punishment and forms of prevention. According to new legal regulations, author of this article defined delinquent, typology of an offender and the motivation of perpetrator to criminal activity. Regarding to this section, the obligation of criminology is to explore the typology of an offender. There are some reasons specified in this article, why the age limit to criminal responsibility was decreased from 15 to 14 years. Moreover, this modification is based on criminological knowledge of the delinquent and on the argument of German psychologist Eysenck, and on the creation of an effective preventive system. The motive of the criminal act is a facultative character of the subject matter of criminal act. The motive as an incentive may have a considerable importance referring to extenuation and aggravation, consequential punishment of a delinquent, his resocialization and entrance of an individual to society. The motive may be also a circumstance which is on the base of subject matter of criminal act.

JUDr. Tomáš Strémy
Katedra propedeutiky právnických predmetov
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
e-mail: tomas.stremy@truni.sk

Recenzent: doc. PaedDr. Samuel Uhrin, CSc.